

SUFİLİK ALGISININ “TÜRK YÖRESEL MÜZİĞİ” SÖZLERİNDEKİ VARLIĞI

THE EXCIXTENCE OF SUFISM PERCEPTION IN THE WORDS OF “TURKISH FOLK MUSIC”

Banu MUSTAN DÖNMEZ¹

Ben gizli bir hazineydim, istedim ki
bilineyim...²

ÖZET

Bu çalışmada, Türk yöresel müziği geleneği içerisindeki sufilik algısı ele alınmıştır. Öncelikle sufi ve mutasavvıf sözcükleri, etimolojik kökenleri ve tanımlarıyla beraber ele alındı. Kavramın çok genel olarak: “Evrende yaratan-yaratılan ikilemi görmeksizin, tüm canlıların tek bir varlıktan sudur ettiğine inanmak, dolayısıyla insanı Hakla özdeş görmek” anlamında kullanıldığı vurgulandı. Ardından sufilik, panteizm ve En-el hak kavramları arasındaki algı ve anlam paralelliği analiz edildi.

Sufilik halk edebiyatı, divan edebiyatı, Türk yöresel müziği sözleri ve Türk sanat

müziği sözlerine sinmiş ve türlerin içeriğine göre sözlerde dağınık ya da yoğun bir biçimde işlenmiştir. Sözlerdeki bu işlenişin nedeni, Anadolu ve Yakın Doğu halklarının kolektif belleğidir. Bu çalışmada, Anadolu ozanlık geleneği içerisinde yer bulmuş, varlığını sürdürmüş dinsel ve dünyasal Türk yöresel müziği sözleri içerisindeki sufilik algısı, felsefi ve tarihsel bilgiler ışığında söz örnekleriyle gösterildi. Tasavvufa ait olan fenafillâh, fenafilaşk ve insanı-kâmil kavramlarını ifade eden dizelerden örnekler gösterildi. Ancak bu çalışma, sufilik alanının tamamını ve tüm türkü sözlerini kapsamaz. Hem sufilik alanı, hem de halk türkülleri, tarihsel ve felsefi bir derinliğe sahiptir ve bu çalışmada, yalnızca konuya ilişkin örnekler gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sufilik, Panteizm, En-el Hak, Türk Yöresel Müziği Sözleri.

ABSTRACT

In this study, sufism perception of Turkish folk music tradition was handled. First of all, “sufi” and “mutasavvıf” words were handled in the way of etymologic origin

¹ Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Müzikoloji Ana Bilim Dalı.

² Muhyiddin Arabî'nin hadis olduğunu iddia ettiği ve hadis olup olmadığı tartışılan bu söze, daha çok sufiler sahip çıkmaktadır.

and their definitions. Sufism is defined in general as “Believing that all the living beings emerge from One Creator and not to believe in separation of creator-created, accordingly thinking that Creator and human are superposable”. Then, notions of sufism, pantheism and en-el hak (I’m the creator) was analysed in terms of their perception and meaning similarity.

Sufist thought pervaded to Turkish folk and divan literature, pervaded to the lyrics of Turkish folk and art music; it was treated disconnectedly or intensively in lyrics according to musical genre. The reason of this sufistic treatment of lyrics is the collective memory of Anatolian and Near Eastern peoples. Sufistic perception was denoted through instances of sacred and secular Turkish folk music lyrics, which have subsisted by means of Anatolian bard tradition, and it was denoted in the light of philosophical and historical knowledge in this study. Some verses were exemplified which comprised sufistic thought such as fenafillâh/ fenafilâşk (divine love) and insan-ı kâmil (perfect human being). But this study cannot include all the sufistic thoughts and lyrics. Both sufistic philosophy and folk songs have a historical and philosophical depth and only some lyrics samples which relating to this matter were exemplified in this study.

Keywords: Sufism, Pantheism, En-el Hak (I’m the creator), Turkish Folk Music Lyrics.

1. Sufi ve Tasavvuf Sözcüklerinin ve Bu Sözcük Köklerinden Türeyen Benzer Anlamalı Diğer Sözcüklerin Etimolojik Kökeni

Arapça kökenli sufi sözcüğü Türkçeye “1. Tasavvuf erbabı, mutasavvıf. 2. Sofu” biçiminde geçmiştir (Doğan, 2008: 1497). Buradan da sof u ve sufi kelimelerinin ortak bir kökten geldiğini anlamaktayız. Sufi, etimolojik olarak Eski Yunancadaki “sophos” (bilge) ve “sophia” (bilgelik) kelimeleri ile ortak bir köke sahiptir (Nişanyan, 2009: 574). Antik Yunan’daki paralı eğitmenler anlamına geçen sofist (bilgin/bilgici anlamında) sözcüğünün kökü de “sophos” (bilge) ve “sophia” (bilgelik) sözcüğünden gelmektedir. O halde “sofu”, “sufi” ve “sophia” ya da “sofi” sözcükleri ortak bir kökten gelmektedir. Dolayısıyla Doğu’da tasavvufçu/mutasavvıf anlamına gelen sözcük, Batı’da bilge anlamında kullanılmaktadır.

‘Sufi’yle eşanlamalı olan ‘mutasavvıf’ ya da ‘tasavvuf ehli’ sözcüğünün anlamını tanımlamadan önce, tasavvuf ve sufi kelimeleri arasındaki köken ilişkisine de bakmak gerekir. Tasavvuf, “sufilik felsefesi” anlamına geçen bir sözcük olup, Arapça-Farsça kökenli sufi sözcüğünden türetilmiştir. Tasavvuf ehli anlamına geçen mutasavvıf da Arapça kökenli tasavvuf sözcüğünden türetilmiştir. O halde ‘sofi’, ‘sofu’, ‘sufi’, tasavvuf ve ‘mutasavvıf’ sözcükleri arasındaki etimolojik ve anlamsal ilişkiyi, bu minval üzere düşünmek gerekmektedir.

2. Mutasavvıflık (Sufilik)- Panteizm-En-el Hak Düşüncesi İlişkisi ve Halk Şiirlerine ve Türk Yöresel Müziğine Yansıması

Mutasavvıf, tasavvuf ehli olan, eş deyişle tasavvufi felsefeyi idrak edebilen, algılayabilen ve yaşayabilen kişi anlamındadır. O halde tasavvuf nedir? Tasavvuf vahdet-i vücud düşüncesidir: Evrende yaratan-yaratılan ikilemi görmeksizin, tüm canlıların tek bir varlıktan sudur ettiğine inanmaktır (Ünver, 2009: 538). Başka bir deyişle vahdet-i vücud, kendini Hakla bir görme, özdeş görme düşüncesidir. Bu düşünce hem halk edebiyatında, hem de divan edebiyatında bolca işlenmiştir:

İnsan Hakta Hak İnsanda
Ne Ararsan Var İnsanda
Çok Marifet Var İnsanda
Mademki Ben Bir İnsanım
Âşık İsmail Daimi,

(http://www.turkuler.com/sozler/turku_madem_ki_ben_bir_insanım.html. 26.02.2015)

Anadolu'da bu düşüncenin edebiyat aracılığıyla sürekli işlenmesinin nedenini, yalnızca tarikatlara ya da dergâhlara bağlamak doğru değildir. Bu düşünce, aynı zamanda Anadolu ve yakın Doğu halklarının kolektif belleğini yansıtır. Bu düşünceyi, halk edebiyatı (Yunus Emre) ve divan edebiyatı (Edip Harabi) ile dile getirmiş iki ozandan burada örneklemek gerekir:

“Evvel benem ahir benem canlara canolan benem
Azup yolda kalanlara hazır meded iden benem”....
Yunus Emre (Tatçı, 1998: 199)

“Ben bu yiri yaraducak yir üstüne gök turacak

Ulu deniz mevc uracak Nuh'a Tufan viren
benem”...

Yunus Emre (Tatçı, 1998: 200)

“Herkes sanır Harabi Allah'ı la mekândır

Vardır anın mekânı bak işte biz eviyüz”

Ahmed Edip Harabi Baba (Üçüncü, 2012: 295)

“Güş eyleyin erenler/ Bu başka bir beyandır

İrfan olanlar anlar/ Zira sözüm ayandır”

Ahmed Edip Harabi Baba (Üçüncü, 2012: 297)

Mutasavvıflık, Batı felsefesinde de etki alanı bulmuştur ve panteizm olarak geçmektedir, her ikisi de benzer dünya görüşleridir. ‘Pan’ tüm, ‘teizm’ tanrıçılık ya da bir yaratının varlığına inanma anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Türkçeye tümtanrıçılık olarak çevrilir. Kavramın tanımı da zaten etimolojisiyle uyumludur: Panteizm, “Tüm evreni kapsayan tanrısallık. Doğa ile Tanrının birlikteliği, canlı ve cansız tüm varlıkların Tanrı'ya bağımlılığı ilkelerini içeren öğreti” biçiminde tanımlanır (Yıldırım, 2004: 154). Burada canlı-cansız tüm varlıklar demişken, Âşık Büryani'nin bir dörtlüğü ile panteizm ve vahdet-i vücud düşüncesinin eşdeğerliğini örneklemek gerekir:

Canlı cansız cümlemiz bir nesneden

Var oluyor bu bir hikmet sultanım

Canana akıtır bu can-ı beden

Kabul etmek cana minnet sultanım...

Âşık Büryani,

(http://www.turkuler.com/sozler/turku_canli_cansiz_cumlemiz_bir_nesneden.html. 03-03-2015)

Tasavvufi düşüncenin ve panteizmin algılanabilmesi için, evrene holistik bir felsefeyle bakılması gerekmektedir. Holistik bakış ise, ancak insani melekelerle elde edilebilecek, egosantrizm ve bencillikten uzak bir bakıştır. Başka bir deyişle, tasavvufu yine tasavvufla anlatmak gerekirse, bu düşüncenin algılanabilmesi için, insanın kendi benliğinde eriyerek fenafillâh'a³ ve fenafilaşk'a⁴ ulaşması gerekmektedir. Bu fenafillâh ve fenafilaşk durumları, Seyit Nizamoğlu'nun dizelerinde adeta özetlenmiştir. Nizamoğlu'nun aşağıdaki dizeleri, birer halk edebiyatı eseri olmakla kalmayıp, Alevi cemlerindeki semah ibadetinin de sözlerini oluşturmaktadır:

Koma hiç benliğin bende
Varlığım yok eyle sende
Seni görüp her mekânda
Hü diyeyim döne döne...
Seyyid Nizamoğlu,
(www.alevi.dk/KULTUR/DABF%20Semah%20
sozleri.doc. 20.02.2015)

Tüm sevgiler, kendi benliğinden geçerek başka bir benliğin içinde erime, kendi nefsinin bırakma halini ifade etmektedir. Ana-babanın evladını sevmesi, askerin va-

tanını sevmesi, aşığın maşukunu sevmesi gibi birçok örnek, fenafillâhın bir aksidir. Bu bağlamda, dünyevi olan sevgiler de Tanrısalıktan pay almayı gerektirdiğinden, kendi benliğinden geçmenin birer örneğidir. Aşağıdaki dizeler, Tanrısalıktan pay almış bir annenin hüznü feryadını yansıtmaz mı?

Eledim Eledim Höllük Eledim,
Aynalı Beşikte Canan Bebek Beledim.
Büyüttüm Besledim Asker Eyledim,
Gitti De Gelmedi Canan Buna Ne Çare,
Yandı Cigirim De Canan Buna Ne Çare.

Anonim/ Erzurum Yöresi

Kaynak: Muharrem Akkuş

(http://www.turkuler.com/sozler/turku_eledim_eledim_holluk_eledim.html.26.02.2015)

Fenafillâh ve fenafilaşk mertebeleri, tasavvufa göre 'İnsan-ı Kâmil'e (olgun insan) götüren aşamalardır. İnsan-ı Kamil düşüncesinin tasavvufa sistematik olarak girişi, Durak'a göre, 13. yy. İslam filozofu Muid-din Arabî'yle gerçekleşmiştir (Durak, 2010: 108). Yazar, Sufilerin hazaratı-ı hams denilen varlık dairesinde Tanrıyı başlangıç, insanı da bitiş noktası olarak aldıklarını söyler. Bu yaklaşıma göre İnsan-ı Kamil, Tanrı'nın yeryüzündeki halifesidir (Durak, 2010: 108). Alevilikte ise bu düşüncenin adı devriyedir ve devriyeyi anlatan birçok ibare vardır. Devriye düşüncesi, Batıdaki modern evrim kuramının daha ilkel halidir. Devriye, ruhu insan-ı kâmile götürmeyi hedefler. Anadolu türkülerinde insan-ı kâmil'e çok büyük bir değer ve kutsiyet atfedilmiştir:

3 Fenafillâh, "Arapça Allah'ta fani olmak demektir... Sufi bu makama ulaşmak için, her şeyi terk eder, tıpkı bir ölünün dünyayı terk edişi gibi, buna ölmeden önce ölmek denir" (Cebecioğlu, 2009: 210).

4 Fenafilaşk, fenafillâh mertebesinin ilhamıyla ulaşılabilen bir noktadır: "Cemal aşkı doğurur ve cemalsiz aşk olmaz, dünya üzerinde gördüğümüz her güzel mutlak güzelden parçadır. Bu sebeple güzel olanı sevmek, cemal-i mutlak'ı sevmek demektir" (Cebecioğlu, 2009: 209). Mecnun'un Leyla aşkıyla Tanrı'ya ulaşmasıyla anlatılmak istenen de budur.

Pir Sultan Abdal'ım Sürem Bu Yolu
 İnsan-ı Kâmilin Olmuşam Kulu
 İster Yağmur Yağsın İsterse Dolu
 Nidem Ben Ummana Daldıktan Sonra
 Pir Sultan Abdal,
 (http://www.turkuler.com/sozler/turku_nasil_yar_diyeyim_ben_boyle_yare.html.
 2.02.2015)

Yukarıdaki sözlerde de görüldüğü üzere kula kulluk etmeyen, onuru için yaşayan sufi, söz konusu insan-ı kâmil olduğunda, onuru bir tarafa bırakır ve onun kulu kölesi olur, çünkü insan-ı kâmil Tanrının yeryüzündeki halifesidir, erendir.

Aslında Tanrı, ham insanda değil, insan-ı kâmilde görünürlük kazanmaktadır. Erdemli olmak zor olduğu için de, o mertebeye acı ve ızdırapla ulaşılmaktadır. Bu nedenle tekkelerde, ham insanı, insan-ı kâmil mertebesine ulaştırmak için 'çilehaneler' bulunmaktadır. İnsan olarak hamlıktan olgunluğa ulaşma durumu Mevlana tarafından "Hamdım Piştim Yandım" ifadesiyle özetlenir.

Tanrının insanda görünürlük kazandığı düşüncesi, Alman idealisti Hegel'in felsefesi için de geçerlidir. Hegel'in idealizmi nesnel bir idealizm olup, bu idealizme göre tin (ruh/akıl), tüm evrende vardır, evrenseldir. O'nun diyalektik idealizmi, sufistiktir: Tez aşamasında Geist, kendisidir, bir potansiyeldir. Kendisine fiiliyet kazandırmak ve dışlaştırmak için antitezi olan maddi doğayı yaratır, ancak bu andan itibaren kendine yabancılaşmıştır. Geist, bu çelişkiyi ortadan

kaldırabilmek için sentez aşamasında kültür dünyasını ve insanı yaratır. Tin, kendini tekrar insanda bulur. Ardından toplumsallaşarak objektif bir Geist halini alır. Dolayısıyla devlet, hukuk ve ahlak oluşur (Çüçen; Zafer vd, 2009: 352). Şimdi Hegel felsefesine ait bu teolojik algı, sufilerin sahiplendiği bir hadis olan "Ben gizli bir hazineydim bilinmek istedim...." ya da yine Sufilerin Allah'la insan arasındaki devriyeyi ve insan-ı kamili de içine alan ve Hazarat-ı Hams adı verilen varlık dairesiyle ele aldıkları düşüncenin aynısı değil midir?

Panteizm öğretisi de, mutasavvıf görüşle birlikte kökleri çok eskilere dayanan ve kolektif bellekle bugüne taşınan bir öğretilerdir. Yine Batı filozofu Spinoza da, tıpkı Hegel gibi bir panteisttir. "Etika" adlı eserinde, mantıksal argümanlarla Tanrıyı betimlerken, O'nu evrenden ve doğadan ayrı olarak ele almamakta ve bir bütün olarak görmektedir (Spinoza, 1995: 27-80).

Fenafillâh'a ve fenafil-aşk'a ulaşan insan-ı kâmil ve o kamile ait din ve felsefe, aynı zamanda 14.-15. yüzyıldaki Rönesans-Reform düşüncesi ve 18. yy.'daki aydınlanma hümanizmiyle de paralellik taşımaktadır. Aydınlanmacı filozof Hume, İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma adlı eserinin birçok noktasında dogmatik ve biçimci inancı, mantığa ve düşün özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmektedir (Hume, 1998: 53-57-147-148).

İdeolojilerin ve biçimci tapınma anlayışlarının ötesindeki bu evrensel ve hümanist

bakış, Batı felsefesinde, Doğu felsefesinde, divan edebiyatında ve sözlü kültürle bugüne gelen halk edebiyatında mevcuttur: “Tasavvuf edebiyatını oluşturan verimler, Tasavvuf neşvesiyle yazılmış olup, merkezinde Vahdet-i Vücut düşüncesi bulunmaktadır” (Bilgin, 2014: 3). Bu çalışma, özellikle halk edebiyatı ve dolayısıyla bu edebiyatın müzikleştirilmiş biçimi olan Türk yöresel müziği sözleri içerisindeki sufilik algısıyla sınırlandırılmış olduğundan, çalışmanın ilerleyen aşamalarında da Türk yöresel müziği sözlerindeki sufi algı, örnekleriyle gösterilmeye devam edecektir.

3. Sufilik Algısının Halk Türkülerindeki Varlığından Farklı Örnekler

Felsefenin müzik içindeki en yoğun işlenişi, tüm dünyada inançsal ritüeller içerisinde yer alır. Türkiye’de inanç müziğini, genel olarak Sünnilikte tasavvuf müziği ve Alevilikte cem müziği olarak ayırmak gerekir. Tasavvuf müziği, ‘Osmanlı Saray Müziği’ çalgıları ve üslubuyla oluşturulurken, Alevi cem müziği ‘Türk yöresel müziği’ üslubu ve ağırlıklı olarak bağlamayla oluşturulmaktadır. Bu durumun istisnası olarak, Bektaşî nefeslerinin Osmanlı Saray Müziği çalgıları ve üslubuyla; Sünni dini müziğinin de tefli zikirli ilahilerle seslendirildiği daha birçok dinsel müzik türü vardır. Ancak Türk halk ezgilerinde, “sufi”liğin ve “En-el hak” düşüncesinin en fazla işlendiği türküleri, Alevilere ait dinsel türkülerdir. Alevilere

ait dünyasal türküllere ise, Alevi belleğinde bulunan mutasavvıf algının direk ya da dolaylı olarak yansıdığı görülmektedir. Burada odaklanılan nokta Türk Yöresel Müziği olduğu için, çalışmada bu türle sınırlı kalmıştır.

Bilindiği gibi Anadolu halk türküleri, sözlü gelenekle bugüne gelen ve somut olmayan kültür ürünleri arasında yer alan düşünce hazineleridir. Dolayısıyla sözlü kültür ürünlerinin en önemli özelliği, yazılı kültür üreticilerinin yaptığı gibi, belirli bir konuyu odak noktasına koyarak, o konu üzerinde sistematik inceleme yapmak değildir. Konular, hece/vezin ölçülerine ve uyak düzeyine uygun olarak, ancak dağınık bir biçimde işlenmektedir. Bu dağınıklık durumuna, dünyevi halk türküleri içerisinde bir örnek göstermek gerekirse;

Evlerine de ben varamadım tavşandan

Oğlumuz güççücük uyumuş da kalmuş da akşamdan.....

Evlerine de ben varamadım da köpekten

Cavırın kızı fistan da giymiş de ipekten.....

Kaynak Kişi: Hüseyin Aktekin

Derleyen: Nida Tüfekçi

(<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10537>. 20.02.2015)

Aynı dağınık anlatım, dinsel türkü motifleri içerisinde de varlığını sürdürmektedir: Aşık Velî’ye ait olan Nasip Olur Amasya’ya Varırsam adlı çalışmanın ikinci dördlüğüne buraya alarak, bu dağınık yapıyı görelim:

Ak gülüm gülüm canım canım canım

Elifin hecesinden

Gündüzün gecesinden

Bir deste gül alayım

Ali'nin bahçasından....

Âşık Veli,

(http://www.turkuler.com/sozler/turku_nasip_olur_amasyaya_varirsan.html. 16.02.2015)

Ali'nin bahçesinden alınan gül (metaforik olarak alimlerden alınan nasip, bilgelik), elifin hecesinden ve gündüzün gecesinden alınan nasiple dağınık bir biçimde metaforize edilmektedir. Yine Nesimi Çimen'in "Şifa İstemem Balından" adlı yaratısının üçüncü dördlüğünde de bu dağınıklığı görmek mümkündür:

Taşa değmesin ayağın

Lale sümbül açsın bağın

İstemem methylediğin

Yeter arkamdan atmasın

Nesimi Çimen,

(<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=4602>. 16-02-2015)

Bir rehberin virdinden (talibinden) duyduğu rahatsızlığı anlatabilmek için öncelikle talibe; "Taşa değmesin ayağın/ Lale sümbül açsın bağın" denmektedir. Buradaki amaç, rehberin, öğrencinin methine gereksinim duymadığını, talibinden zarar görmemesinin yeterli olduğunu, öğrencisinin çığlığını/hamlığını vurgulamaktır.

Konuların işlenişinde var olan bu dağınık anlatım, kültür taşıyıcılarının bilgisizliğinden değil, sözlü kültürün ürünlerinin doğasından kaynaklanır. Amaç, konuların

işlenişini şiir, müzik, ritim ve uyaklı sözlerle zevkli hale getirerek, akılda kalıcılığını kolaylaştırmaktır. Yüzyıllar boyunca tüm dünya halk şiirlerinde görülen hece ölçülü ve uyaklı kullanımın esprisi budur.

Anadolu Aleviliğinin felsefesi, hem sözlü kültür yöntemiyle, hem de ozanlık geleneği ile yaşatılmaktadır. Dolayısıyla, Anadolu Alevi müziğini besleyen düşünsel kaynaklar, ozanlardır. Ozanlık geleneğinin zengin fikir dünyası olmaksızın, Aleviliğin yaşatılabilmesi olanaksızdır. Alevi felsefesi, ozanlık kurumu dışında hiçbir kurumla hayat bulamaz ve var olamaz.

Ozanlık geleneğinden beslenen Alevi felsefesinin halka taşınabilmesi ve öğretilebilmesi aşamasında müzik, hayati bir pedagojiye sahiptir. Mutasavvıf Alevi pedagojisi, müziksiz düşünülemez. Müziğin işlevi, notaların felsefi sözleri estetize edebilmesinde, taçlandırabilmesinde ve belleğe kazıyabilmesinde gizlidir. Ezgisiz söylenen nefesler, ezgilerle adeta hayat bulur ve paylaşırlar.

Burada, halkın kolektif belleğinin üzerine ıstıdığı sufi düşüncüyü taşıyan dizelerin tümüyle gösterilebilmesine elbette olanak yoktur. Bu nedenle, ezgilerin taçlandığı En-el Hak düşüncesi, yalnızca belli başlı örneklerle gösterilebilir, çünkü halk edebiyatı, bu yönüyle bir deryadır. Buradaki amaç, bu derya içerisindeki suyun damlalarını, deryanın birer numunesi olarak gösterebilmektir.

Yakın Doğu Sufi halklarının kolektif belleği içerisindeki Tanrı algısı, korkunun değil sevginin egemen olduğu bir algıdır. Bu algı

içerisinde karıncadan insana kadar tüm canlıları aşk ile sevmek, Tanrıyı sevmekle aynı şeydir. Mecnunun Leyla'ya duyduğu aşk-ı muhabbet, Tanrıya duyulan aşkın (fenafilaşk) aksidir. Bu aksi Âşık Veysel çok güzel ifade etmiştir. Veysel, kendisinden sudur etmiş olduğu Tanrıya serzenişiyle, o unutulmaz dizelerini sarf etmiştir:

Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulunmaz
Gönlümdeki köşk olmasa

Senden aldım bu feryadı
Bu imiş dünyanın Tadı
Anılmazdı Veysel adı
O sana âşık olmasa
Âşık Veysel Şatıroğlu (Oğuzcan, 2001: 82)

Veysel'in Tanrı'dan aldığı feryat, Tanrı'dan aldığı aşkla ve ilhamla üretmesi anlamındadır. Bu aşk ve feryat, O'nun hayatının yegâne tadı-tuzu olmuştur. Birçoklarının tersine O, Hak aşkı yoluna nefsinin emrettiği dünyevi tutkuları aşmıştır. Dizelerine göre bu aşk, O'nu tarihe kazımıştır. Veysel'in dizeleri, fenafilaşkın tasviridir. Fenafilaşkı tasvir edebilecek daha birçok dörtlüğü, halk edebiyatında görebilmek mümkündür.

Aşağıya sözlerinin tamamı alınan, Âşık Daimi'ye ait olan ve türkü olarak seslendirilen "Mademki Ben Bir İnsanım" adlı eserde, Tanrı-insan-evren özdeşliği son derece açık bir dille ifade edilmektedir. Dinleyiciyi hümanizmaya yönlendiren bu dizelere göre insan evrenin bir aksidir. Dolayısıyla Tanrı ile bir bütündür, bu nedenle aşk ehlidir. Tan-

rıyla özdeş olduğundan tüm kutsal kitaplar O'nun elinden geçmiştir. Dolayısıyla meleklerin O'na secde etmesi gerekmektedir.

Kâinatın Aynasıyım
Mademki Ben Bir İnsanım
Hakkın Varlık Deryasıyım
Mademki Ben Bir İnsanım

İnsan Hakta Hak İnsanda
Ne Ararsan Var İnsanda
Çok Marifet Var İnsanda
Mademki Ben Bir İnsanım

Tevrat'ı Yazabilirim
İncil'i Dizebilirim
Kur'an'ı Sezebilirim
Mademki Ben Bir İnsanım

Bunca Temenni Dilekler
Vız Gelir Çarkı Felekler
Bana Eğilsin Melekler
Mademki Ben Bir İnsanım

Daimiyim Harap Benim
Ayaklara Turap Benim
Aşk Ehline Şarap Benim
Mademki Ben Bir İnsanım
Âşık İsmail Daimi,

(http://www.turkuler.com/sozler/turku_madem_ki_ben_bir_insanim.html. 26.02.2015)

Sufi düşüncenin dünyevi türkülerde en fazla görüldüğü yörelerden biri de Kırşehir'dir. Kırşehir, Hacı Bektaşî Veli'nin, Ahi Evran'ın, Âşık Seyfullah'ın, Âşık Hasan'ın, Kırşehirli İlhami'nin ve daha nice Tasavvuf ehli âşıkların diyarıdır. Muharrem

Ertay, NeŒet Ertay, Hacı TaŒan, Yağmurlu Yusuf Usta gibi birçok Abdal müzisyen, mutasavvıflığı bozlaklarında yaşatmaktadır. NeŒet Ertay Œöyle demektedir: “Bizim BektaŒi görüşümüz canı Hak görmektir. Herkes kendi kendisinden sorumludur, canı Hak biliriz. Karşımızdakinin canı neyse bizim de canımız odur, biz bunu böyle bilir, böyle görür, böyle yürürüz” (Akman, 2006: 199). Dolayısıyla ozan, aŒağıdaki dizeleriyle de bu düşüncesini de doğrulamaktadır:

Sakın ol ha insanoğlu

İncitme canı incitme

Her can bir kalp Hakka bağı

İncitme canı incitme....

Kaynak KiŒi: NeŒet Ertay (Turhan; Kara vd., 2007: 275-276).

Sufiler, -tıpkı Leyla ile Mecnun hikâyesindeki gibi- karşı cinse duyulan sevdaya, kendi benliğinden vazgeçirerek fenafillâha ulaştırdığı, Tanrı aşkına götüren bir köprü görevi gördüğü için, kutsiyet atfederler. Karşı cins aşkı, sufiler için utanılacak bir durum değıl, bilakis Tanrısal, ilahi bir durumdur. Bu nedenle, aŒağıda Kul Hüseyin adlı ozanın mahlasıyla geçen söz içeriğine bakıldığında, tamamen karşı cinse duyulan bir aşkı betimlemektedir. Ancak ‘Lâdik Semahı’ olarak bilinen bu söz varlığı, adından da anlaşıldığı gibi bir cem ibadetidir. Alevi kültüründe, karşı cinse sevgiyi betimleyen ve cemlerde semah ibadeti olarak dönülen buna benzer dinsel içerikli birçok örnek de gösterebilmek mümkündür.

Salını sallanı cananım gelen efendim

Gel böyle sallanma vebalım göz değıer sana

Haydi cananım cananım yürü bakalım

Haydi cananım canım sallan bakalım

Al yeşil giyinmiş cananım durma karşımda

Sonra rakiplerden göz değıer sana

Haydi cananım cananım yürü bakalım

Haydi cananım canım sallan bakalım

Beri gel beri gel âdemden kaçmada âdemden kaçma

Türlü sırlarını yâdlara açma

Her gördüğün sudan eğilip içmede eğilip içme

Senin için burada da zezem sular var

Ah canım canımda sar canım canım

Gözlerinden akan hü bala kurbanım

Leblerinden akan hü bala kurbanım

Kul Hüseyim bu dert bizi almaz mı da bizi almaz mı

Bu hasretlik kıyamete kalmaz mı

Bu yarayı çeken bir gün ölmez mi de bir gün ölmez mi

Seni merhem olup da sarmazsam eğıer

Ah canım canım da sar canım canım

Gözlerinden akan gül bala kurbanım

Leblerinden akan gül bala kurbanım

Gözlerinden akan gül bala kurbanım

Aman yar aman yar aman yar aman

Kul Hüseyin,

(<https://www.youtube.com/watch?v=fw172lyob9E>. 12.03.2015)

Bu bağlamda, özellikle Kırşehir yöresi türküleri, aynı zamanda dünyevi aşkın Tasavvufi bir yorumla ifade edildiğı özel bir anlatım üslubuna sahiptir. AŒağıdaki NeŒet Ertay türküsünde aşk acısı çeken ozan, ken-

dini çektiği acıdan dolayı Mecnun'a ve peygamberlere benzetmektedir.

Aşkın beni del eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi
El âleme kul eyledi
Yar beni beni beni

Mecnun'um sahra içinde
Yunus'um derya içinde
Eyüb'üm yara içinde
Sar beni beni beni

Söz-müzik: Neşet Ertaş, (Turhan; Kara vd., 2007: 73).

İkinci Neşet Ertaş türküsünde ise, sevgili aşkının dünyevi bir aşk olmasına karşı Tanrısallıktan pay aldığı meselesi, 'evvel-ahir', 'cehalet', 'dünya rengi', 'kanma/alda', 'hayal' ve 'zehir' sözcükleriyle çok güçlü bir biçimde anlatılıyor:

Cahildim dünyanın rengine kandım
Hayale aldandım boşuna yandım
Seni ilelebet benimsin sandım
Ölürüm sevdiğim zehirim sensin
Evvelim sen oldum ahirim sensin

Kaynak Kişi: Neşet Ertaş, (Turhan; Kara vd., 2007: 126-127).

SONUÇ

Türk yöresel müziği ve edebiyatındaki sufi öğelerin iki-üç örnekle anlatılabilmesine olanak yoktur. Sufiliğin çok derin bir tarihi olduğu ve bu derin tarihin halk edebiyatına ve dolayısıyla türkülere sinmiş olduğu besbellidir. Bu çalışmada Doğu'daki mutasavvıflık ve Batı'daki panteizm düşüncesi arasındaki paralellik gösterildikten sonra,

bu felsefi algı, bazı türkü sözlerinden örneklerle gösterildi.

Aslında Türk yöresel müziğindeki sufi içerik, cem içerisinde seslendirilen 'dühaz', 'tevhit' ve 'semah' gibi dinsel müzikler içerisinde çok daha yoğundur ve bu müziklerin en önemli özelliği, sözlerinin çoğunun yedi ulu ozana (Nesimi, Yemini, Fuzuli, Şah İsmail Hatai, Virani, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet) ait olmasıdır. Ancak Alevi dinsel müziği içerisinde çok daha yoğun tarihsel-mitolojik anlamlar var olduğundan, ayrı ayrı çalışmalarda tekrar tekrar ele alınması gerekir. Bu nedenle bu çalışmanın yazarı, Alevi Cem Ritüeli İçerisinde Bulunan Kırklar Söylencesinin Şiir-Müzik-Dansla İlişkisi, Türk Halk Müziği Sözlerinde Metaforik Anlatım Geleneği, Müziğin Anadolu Tasavvufundaki Aşk-Ateş-Yanma Metaforları Bağlamında Algılanışı ve Performansı gibi çalışmalar aracılığıyla bu ve ilişkili konuları ele almıştır.

Sufilik, içinde En-el Hak düşüncesini barındıran bir felsefe olmasının yanı sıra, dipsiz bir kuyudur. Alevilik, bu felsefenin yaşatıldığı ve 'kolektif tarih-kültür-bellek'le yazısız olarak bugüne gelmiş ışıklı bir düşüncedir. Bu felsefenin kültürel boyutu, yalnızca ozanlık, müzisyenlik ve cem geleneğiyle yaşatılabilmektedir. Dolayısıyla Türk yöresel müziğinin sufilikle ilgili çok büyük bir kısmı, Aleviliğe ait ozanlık geleneği ile yaşatılmıştır ve yukarıda örneklerini verdiğimiz türkü ve deyiş sözleri, bu sufi algının birer mahsulüdür.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Haşim. (2012). Neşet Ertaş Kitabı: Gönül Dağında Bir Garip. İstanbul.
- BİLGİN, A. Azmi. (2014). "Türk Tasavvuf Edebiyatının Mahiyeti", İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, S. 24, s. 1-13.
- CEBECİOĞLU, Ethem. (2009). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. İstanbul.
- ÇÜÇEN, A. Kadir; ZAFER, M. Zeynep; ESENYEL, Adnan. (2009). Varlık Felsefesi, Bursa.
- DOĞAN, Mehmet. (2008). Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul.
- DURAK, Nejdett. (2010). "İslam Düşüncesinde Etik Bir İdeal Olarak 'İnsan-ı Kamil' Anlayışı". Uluslararası İnsan Bilimleri Düşüncesi, C. 7, S. 2, s.105-125.
- HUME, David. (1998). İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma. Çev. Serkan Ögdüm. Ankara.
- NİŞANYAN, Sevan. (2009). Sözlerin Soyağacı. İstanbul.
- OĞUZCAN, Ümit Yaşar. (2001). Dostlar Beni Hatırlasın. İstanbul.
- SPINOZA, Baruch. (1995). Etika. Çev: Hilmi Ziya Ülken. İstanbul.
- TATÇI, Mustafa. (1998). Yunus Emre Divanı. Ankara.

- TURHAN, Salih; KARA, Mehmet vd. (2007). Kırşehir Halk Müziği. Ankara.
- ÜÇÜNCÜ, Kemal. (2012). Ahmed Edib Harabi Baba Divanı. Ankara.
- ÜNVER, Mustafa. (2009). "Nesimi ve Vahdet-i Vücut". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 39, s. 537-552.
- YILDIRIM, Cemal. (2004). Ansiklopedik Çağdaş Felsefe Sözlüğü. Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://www.turkuler.com/sozler/turku_nasip_olur_amasyaya_varirsan.html. 16.02.2015
- <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=4602>. 16.02.2015
- <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10537>. 20.02.2015
- www.alevi.dk/KULTUR/DABF%20Semah%20sozleri.doc. 20.02.2015
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_nasil_yar_diyeyim_ben_boyle_yare.html. 26.02.2015
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_canli_cansiz_cumlemiz_bir_nesneden.html. 03.03.2015
- <https://www.youtube.com/watch?v=fw172lyob9E>. 12.03.2015

